Borçlusu Tacir Olan Sözleşmesel Ceza Koşulunun Aşırılık Nedeniyle İndirilmesi ve Şirket Öz Sermayesinin Rolü

4 Şubat 2026

Hukukumuzda sözleşme özgürlüğü esas olmakla birlikte sınırsız değildir. Bu sınırlardan biri olan TBK m. 182/3, tarafların sözleşme ile kararlaştırdıkları ceza koşulunun aşırı olması hâlinde hâkime aşırı kısmı indirme (tenkis) yetkisi tanır.

Ne var ki, TBK m. 182/3, ceza bedelinin borçlusunun tacir olması ve borcun da ticari işletmeyle ilgili olması durumunda kural olarak uygulanmaz (TTK m. 22). Zira, tacirden ticari faaliyetlerinin ekonomik sonuçlarını öngörmesi beklenir (basiretli tacir, TTK m. 18).

Borçlusu tacir olan aşırı ceza bedelinin indirilmemesi kuralı, Yargıtay'ın yerleşik içtihadına göre bir istisnaya tabidir: Fahiş ceza bedelinin ifası hâlinde tacir ekonomik açıdan mahvolacak ise, aşırı kısım genel ahlâka aykırı sayılır ve uygulanan *-düşey kısmi-* kesin hükümsüzlük yaptırımı yoluyla indirilir (TBK m. 27/1 ve 2).

Ceza bedelinin ekonomik mahva yol açması için, tacirin iflasını gerektiren seviyede olması aranmaz. Fakat ifası istenen miktar, tacirin ticari faaliyetini sürdürmesini oldukça güçleştirmeli veya iflasına kapı aralamalıdır.

Ceza bedelinin tacirin ekonomik mahvına sebep olup olmayacağının tespiti, ticari defterlerin bilirkişi marifetiyle incelenmesi suretiyle gerçekleştirilir. Yapılan incelemede, ceza bedeli ödendiğinde öz sermayenin önemli bir bölümünün (*somut olaya göre, yarıya yakınının*) korunacağı belirlenirse, ceza bedelinde indirime gidilmez.

Somut uyuşmazlıkta davacı, davalı şirketin işleticisi olduğu marinada akaryakıt istasyonu işletmektedir. Aralarındaki sözleşmeye göre, akaryakıt istasyonu davalı tarafından genişletilip davacıya teslim edilecek, gecikme hâlinde ise ceza koşulu ödenecektir.

Davacı, davalının istasyonu teslimde geciktiğini ileri sürerek sözleşmesel ceza koşulu nedeniyle 857.000 Euro talep etmiştir. Davalı ise, ceza koşulunun aşırı olduğunu ve ödediği takdirde ekonomik mahvına sebep olacağını ileri sürerek davanın reddini istemiştir.

İlk derece mahkemesinde; somut olayda sözleşmeye göre ödenmesi muhtemel ceza bedelinin 750.000 Euro olduğu tespit edilmiş, davalı tacirin ceza bedelini ödemesi hâlinde ekonomik mahva uğrayıp uğramayacağı konusunda bilirkişiye başvurulmuştur. Bilirkişi raporunda, 750.000 Euro'luk ceza bedelinin ödenmesi halinde davalının öz sermayesinin yarıya yakınının korunacağı tespit edilmiştir. Bu rapora itibarla, ekonomik mahvın gerçekleşmeyeceği gerekçesiyle 750.000 Euro'nun davacıya ödenmesine karar verilmiştir.

Bölge Adliye Mahkemesi, istinaf başvurusunu faiz yönünden düzeltme yapmakla birlikte esastan reddetmiştir. Yargıtay 3. Hukuk Dairesi ise, tacirin ekonomik mahvına neden olmayacağı bilirkişi raporuyla saptanan, öz sermayeyi tamamen tüketmeyen cezai şartın geçerli olduğu gerekçesiyle hükmü onamıştır.

Yargıtay 3. HD, T. 12.12.2023, E. 2023/3857, K. 2023/3673

MAHKEMESİ: ... Bölge Adliye Mahkemesi 49. Hukuk Dairesi

Taraflar arasındaki tazminat davasından dolayı yapılan yargılama sonunda İlk Derece Mahkemesince davanın kısmen kabulüne karar verilmiştir.

Kararın davalı vekili tarafından istinaf edilmesi üzerine, Bölge Adliye Mahkemesince başvurunun kısmen kabulü ile İlk Derece Mahkemesi hükmü kaldırılarak yeniden esas hakkında hüküm kurulmak suretiyle davanın kısmen kabulüne karar verilmiştir.

Bölge Adliye Mahkemesi kararı davalı vekili tarafından duruşma istemli temyiz edilmekle; kesinlik, süre, temyiz şartı ve diğer usul eksiklikleri yönünden yapılan ön inceleme sonucunda, 12.12.2023 tarihinde duruşma yapılmasına ve duruşma gününün taraflara davetiye ile bildirilmesine karar verilmiştir.

Belli edilen günde gelen davacı vekili Avukat ... ile davalı vekili Avukat ....in sözlü açıklamaları dinlenildikten sonra, işin incelenerek karara bağlanması için uygun görülen saat 14.00'te Tetkik Hâkimi tarafından hazırlanan rapor dinlenerek dosyadaki belgeler incelenip gereği düşünüldü:

I. DAVA

Davacı vekili; davalı şirketin işleticisi olduğu marinada, akaryakıt dağıtımı/satımı istasyonunun işleticilik hakkını 17.06.2003 günlü işleticilik sözleşmesi ile 09.05.2008 günlü ek sözleşme uyarınca 31.12.2016 tarihine kadar dava dışı ... ... A.Ş. ile müvekkiline verdiğini, müvekkilinin ise marina sahasına ... ... A.Ş. tarafından kurulan akaryakıt dağıtım/satım tesisi işletmeciliğini ... markası ve bayiliği altında sözleşme doğrultusunda yürüttüğünü, taraflar arasında 13.12.2012 tarihinde düzenlenen sulh protokolü ile davalı tarafından yapılacak yeni tesisin müvekkili ve dava dışı kiracıya 30.03.2013 tarihinde teslim edileceği, teslimin gecikmesi halinde cezai şart ödeneceğinin kararlaştırıldığını, davalının süresinde teslim yükümlülüğünü yerine getirmediği gibi 23.05.2013 tarihli ihtarname ile 17.06.2003 tarihli sözleşmeyi, 09.05.2008 tarihli ek sözleşmeyi, 13.12.2012 tarihli sulh protokolünü feshettiğini bildirdiğini, akaryakıt tesisinde başka işletmecinin faaliyete başladığını, böylelikle tesisin müvekkili şirket tarafından işletilmesi olanağı kalmadığını ileri sürerek; toplam 857.000 Avro tazminatın işleyecek ticari avans faizi ile birlikte davalıdan tahsiline karar verilmesini talep etmiştir.

II. CEVAP

Davalı vekili; davalının ve dava dışı ... ... A.Ş.nin kiracı olduğu akaryakıt istasyonunun bulunduğu marinada, 2011 yılında bir yenileme projesi hazırlandığını, davacı ile yeni proje imalatlarının yapılabilmesi için kiralananın müvekkiline teslimi konusunda görüştüklerini ancak davacının müvekkilini oyaladığını, yenileme projesini belirlediği sürede bitirmek zorunda olan müvekkilinin dava konusu sulh protokolünü

müzayaka halinde imzalamak zorunda kaldığını, 13.12.2013 tarihinde sulh protokolünün ve akde aykırılık nedeniyle kira sözleşmesinin feshedildiğini, dava konusu sulh protokolünün gabin nedeniyle geçersiz olduğunu, cezai şart bedellerinin müvekkilinin mahvını gerektirecek derece fahiş olduğu gibi ahlak ve adabada aykırı olduğunu, kira sözleşmesi haklı nedenle feshedildiğinden yeni inşa edilen akaryakıt istasyonunun davacıya teslim edilmediğini, müvekkilinin kiralananı teslim etme borcu son bulduğundan bu borca bağlı tüm edimler ile cezai şartın ortadan kalktığını savunarak davanın reddini istemiştir.

III. İLK DERECE MAHKEMESİ KARARI

İlk Derece Mahkemesinin yukarıda tarih ve sayısı belirtilen kararıyla; davanın kira sözleşmesinden kaynaklı cezai şart talebine ilişkin olduğu, davalı ile dava dışı ... ... A.Ş. arasında marinaya ait tesislerde satılacak akaryakıt ve makine yağ ürünlerinin satış ve pazarlamasına yönelik sözleşme düzenlendiği, 09.05.2008 tarihinde sözleşme süresinin 31.12.2016 ya kadar uzatılmasına dair ek protokol yapıldığı, dava dışı ... ... A.Ş. ile davacı arasında 20.05.2004 tarihli bayilik sözleşmesi imzalandığını ve davacının marina sahasına ... ... A.Ş. tarafından kurulan akaryakıt dağıtım/satım tesisi işletmeciliğini ... ... bayiliği altında yürütüleceğinin kararlaştırıldığını, davacı, davalı ve dava dışı ... ... A.Ş. arasında 13.12.2012 tarihli sulh sözleşmesi düzenlendiğini, sözleşme maddesi uyarınca 30.03.2013-30.05.2013 sürecinde teslimin gecikilerek gerçekleşmesi durumunda, marina işleticisinin şirketlere gecikilen her gün için ayrı ayrı 500 avro tazminat ödeyeceği, ancak ne sebeple olursa olsun teslimin 30.05.2013 tarihinden sonrasına uzaması halinde ise gecikilen her gün için 750 avro tazminatın şirketlere ödeneceği gibi ayrıca akaryakıt tesisinin 20.06.2013 gününe kadar eski yerinde eski haline getirilerek teslim olunacağı, davalının belirtilen tarihlerde yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda davacı ile dava dışı ... ... A.Ş. nin sözleşmeyi tek taraflı feshedeceği, davalı şirketin de fesih bildirimini almasını izleyen üç gün içinde davacı ve dava dışı şirkete ayrı ayrı 750.000 avro tazminatın ödeneceğinin kararlaştırıldığını, davalının 23.05.2013 tarihli ihtarname ile sözleşmeyi feshettiğini bildirdiğini, davalı şirketin gabin iddiasına dayandığı ve sözleşmeyi haklı nedenle feshe dair beyanları olsa da bu durumu ispata yarar bir delil olmadığı, gabin iddasının davalı tarafça ispat edilemediği, bu sebeple sözleşmenin feshinin haksız olduğunun kabul edildiğini, cezai şarta hükmedilmesi halinde davalının ekonomik olarak mahvına sebep olup olmayacağının tespiti noktasında bilirkişi raporu alındığı, akaryakıt istasyonunun davacıya hiç teslim edilmediği, bu sebeple sulh sözleşmesindeki geç teslime ilişkin maddelerin uygulama alanı bulmayacağı, 107.000 Avronun talep edilemeyeceği, yalnızca hiç teslim edilmeme durumunun düzenlendiği sözleşmenin 4/h maddesine göre davacının 750.000 Avro cezai şart bedelini talep etmekte haklı olduğu, bilirkişi raporunun hükme esas alınabilir nitelikte olduğu, cezai şartın davalının mahvına sebep olmayacağı gerekçesiyle; davanın kısmen kabulü ile 750.000 Avronun dava tarihinden itibaren işleyecek en yüksek ticari avans faizi ile birlikte davalıdan tahsili ile davacıya verilmesine karar verilmiştir.

IV. İSTİNAF

A. İstinaf Yoluna Başvuranlar

İlk Derece Mahkemesinin yukarıda belirtilen kararına karşı süresi içinde davalı vekili istinaf başvurusunda bulunmuştur.

B. İstinaf Sebepleri

Davacı vekili; marinanın yenilenmesi için yapılan çalışmalarının inşaat yasağı gereği iki etap halinde tamamlanmasının planlandığını, yıkılıp baştan yapılan marinanın 2013 yaz sezonuna yetişmesinin müvekkili açısından bir zorunluluk teşkil ettiğini, bu nedenle sulh protokolü düzenlendiğini, öncelikle taraflar arasında kira sözleşmesinin ve sulh protokolünün kira sözleşmesine aykırılık nedeniyle feshedilmiş olması nedeniyle feri nitelikte sulh protokolünün de geçersiz kaldığını, bu istinaf gerekçesinin yerinde görülmemesi halinde taraflar arasındaki sulh protokolünün gabin ve/veya ahlaka aykırı olması nedeniyle batıl olduğunun kabulü gerektiğini, cezai şartın indirilmesinin tek istisnasının tacirin ekonomik mahvına sebep olacak cezai şart tutarının iptali veya indirilmesi olmayıp tacirin, angarya yasağına, gabine ve ahlaka aykırı cezai şart tutarının iptalini ve indirilmesini talep edebileceği, kiralananın inşaatların yapılması için müvekkiline teslim edilmesinden sonra davacının kira sözleşmesine açık aykırılıkları ve dürüstlük kuralına aykırı davranışlarının tespit edildiğini, bu yöndeki itirazları Mahkemece hiç tartışılmadan hüküm verildiğini, sulh protokolü incelendiğinde, davacı tarafın tek ediminin zaten hizmet vermediği kış döneminde ilgili mecurda müvekkilinin gerçekleştireceği tadilatlara müsaade etmek olduğu, buna karşılık müvekkilinin hem bütün tadilat ve yenilemeyi yüklenen tek taraf olduğu, işbu yükümlülüğü neredeyse imkansız denecek bir sürede yapmak zorunda bırakıldığı, hem de ahlaka ve dürüstlük kuralına aykırı bir cezai şart ödemekle yükümlü olduğunu, dava konusu sulh protokolünde tarafların edimleri arasında apaçık bir orantısızlık bulunduğunu, cezai şart tutarının ahlaka aykırı olduğu gibi toplam 1.500.000 Avro cezai şartın müvekkilini mahvına neden olacak düzeyde olduğunu, bilirkişi raporunda asıl kiracıya ödenecek 750.000 Avronun dikkate alınmadığını, kararın gerekçesinde müvekkilinin itirazlarına yönelik değerlendirme bulunmadığını, alacağa ticari avans faizine hükmedilmesinin doğru olmadığını ileri sürerek, kararın kaldırılmasını istemiştir.

C. Gerekçe ve Sonuç

Bölge Adliye Mahkemesinin yukarıda tarih ve sayısı belirtilen kararıyla; uyuşmazlığın işletmecilik sözleşmesinin ve sulh protokolün haksız feshinden kaynaklanan cezai şartın tahsili istemine ilişkin olduğu, 13.12.2012 tarihli sulh protokolünde, davalının istasyonda genişletme ve imalat yapmayı üstlendiği, bunun için belli bir süre öngörüldüğü, 30.03.2013 tarihine kadar bitirilmediği takdirde davacıya günlük 500 Avro gecikme tazminatının ödeneceğinin, gecikmenin iki ayı aşması ve 30.05.2013 tarihini geçmesi halinde bu tarihten sonrası için günlük 750 Avro cezai şart ödeneceğinin düzenlendiği, bu düzenlenmenin sözleşme serbestisi ilkesine göre tarafları bağlayıcı ve geçerli olduğu, tarafların beyanlarından ve dosya içerisindeki bilgi ve belgelerden akaryakıt istasyonunun davacıya hiç teslim edilmemiş olması nedeniyle sözleşmenin 4/h maddesine göre davacının 750.000,00 Avro cezai şart bedelinin talep etmekte haklı olduğu, zira davalı her ne kadar 23.05.2013 tarihli ihtarname ile sözleşmeyi feshettiğini bildirmiş ise de sözleşmenin haklı nedenle feshini ispata yarar delil sunamadığı, sulh protokolündeki cezai şart yönünden davalının ekonomik mahvına neden olup olmayacağı hususunda alınan bilirkişi raporunda, dava tarihi itibariyle davalı şirketin öz sermayesinin belirlendiği, talep edilen cezai şartın ödenmesine karar verilmesi halinde yarıya yakın bir bölümünün korunacağı yönünde görüş bildirildiği, bu şekilde cezai şarta karar verilmesinin davalı şirketin ekonomik mahvına sebep olmayacağının anlaşıldığı, Mahkemece davacının 750.000,00 Avro yönünde talepte bulunmakta haklı olduğuna dair tespitinin yerinde olduğu ancak hükmedilen faiz oranının hatalı olduğu, 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun'un (3095 sayılı Kanun) 4/a maddesinde;

sözleşmede daha yüksek akdi veya gecikme faizi kararlaştırılmadığı hallerde, yabancı para borcunun faizinde Devlet Bankalarının o yabancı para ile açılmış bir yıl vadeli mevduat hesabına ödediği en yüksek faiz oranının uygulanacağının kabul edildiği, kararın bu yönüyle kaldırılarak düzeltilmesi gerektiği gerekçesiyle; davalının istinaf başvurusunun kısmen kabulüne, İlk Derece Mahkemesi kararı kaldırılarak yeniden esas hakkında hüküm kurulmak suretiyle davanın kısmen kabulüne, 750.000,00 Avronun 3095 sayılı Kanun'un 4/a maddesi gereğince, Devlet Bankalarının Avro ile açılmış bir yıl vadeli mevduat hesabına ödediği en yüksek faiz oranı ile birlikte davalıdan tahsili ile davacıya verilmesine karar verilmiştir.

V. TEMYİZ

A. Temyiz Yoluna Başvuranlar

Bölge Adliye Mahkemesinin yukarıda belirtilen kararına karşı süresi içinde davalı vekili temyiz isteminde bulunmuştur.

B. Temyiz Sebepleri

Davalı vekili; istinaf sebeplerini tekrar ederek, kararın bozulmasını talep etmiştir.

C. Gerekçe

1. Uyuşmazlık ve Hukuki Nitelendirme

Uyuşmazlık, cezai şart alacağının tahsili istemine ilişkindir.

2. İlgili Hukuk

1. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 179 ve devamı maddeleri,

2. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 22 nci maddesi,

3. Hukuk Genel Kurulunun 15.04.2021 tarihli ve 2017/259 E., 2021/486 K. sayılı kararı

3. Değerlendirme

Temyiz olunan Bölge Adliye Mahkemesi kararında; hukuki ilişkinin ve bu ilişki nedeniyle ortaya çıkan uyuşmazlığa uygulanması gereken hukuk kurallarının doğru şekilde belirlendiği, tacir olan davalının müzayaka halinde sözleşmeyi imzaladığını ispatlayamadığı, tacirin ticari işlerinde cezai şartın indirilmesini isteyemeyeceği ancak ahlâk ve adaba ve emredici hükümlerin koyduğu kurallara aykırı olan cezai şartın geçerli olmayacağı, tarafların serbest iradeleri ile imzaladıkları sözleşmede kararlaştırılan cezai şartın genel ahlâk ve adaba aykırı sayılarak geçersiz olması için, tacir olan borçlunun ekonomik olarak mahvına sebep olacak ve önceki gibi ticari faaliyetini devam ettirmesine imkân tanımayacak derecede ağır ve yüksek olması gerektiği, sözleşmede kararlaştırılan cezai şart tutarının davalının ekonomik olarak mahvına neden olmayacağının bilirkişi raporu ile tespit edildiğinin anlaşılmasına göre, davalının temyiz itirazlarının reddi ile usul ve kanuna uygun bulunan kararın onanmasına karar vermek gerekmiştir.

VI. KARAR

Açıklanan sebeple;

Temyiz olunan Bölge Adliye Mahkemesi kararının 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 370 inci maddesinin birinci fıkrası uyarınca ONANMASINA,

17.100,00 TL Yargıtay duruşması vekalet ücretinin davalıdan alınıp davacıya verilmesine,

Aşağıda yazılı bakiye temyiz harcının temyiz edene yükletilmesine,

Dosyanın İlk Derece Mahkemesine, kararın bir örneğinin Bölge Adliye Mahkemesine gönderilmesine,

12.12.2023 tarihinde oy birliğiyle karar verildi.

YAZAR

Dr. Burak Sak
burak.sak@sakyildiz.com

Bu sitede yer alan yazılar genel bilgilendirme amaçlıdır; hukuki görüş, danışmanlık veya avukatlık hizmeti niteliği taşımaz. Her uyuşmazlık kendi somut koşulları içinde değerlendirilmelidir.